

Ett naturvårdsdepartement behövs

I föregående nummer av Sv.T. diskuterade förste intendent Kai Curry-Lindahl den enskilda människans plats i vad han kallade miljökrisen. I denna artikel utreder han närmare vad som kan göras från myndigheternas sida för att på ett effektivt sätt slå vakt om naturvården. För att medborgarnas intressen på såväl kort som lång sikt skall kunna iakttas efterlyser emellertid förf. inrättande av ett särskilt naturvårdsdepartement eller i vart fall i avvaktan på ett sådant att ett konsultativt statsråd får till särskild uppgift att beakta alla med naturvården förknippade problem. Förslaget om ett naturvårds- eller miljödepartement ställdes av förf. redan under föråret 1967. Det upptogs i oförändrat skick av högerpartiets programkommitté och framlades samma år i programskriften "Miljö och hälsa".

Människan bär på två arv. Ett biologiskt och ett kulturellt. Utgör dessa egenskaper, som är arvegods från olika stadier av vår utveckling, en dualism av karaktärsrekvisita? Vad är instinkt och vad är inlärning hos människan? Med vår långa evolution bakom oss eller varför inte med oss, vem kan då undra över att människan är sexuell, aggressiv, förvärvslysten och utforskande nyfiken? Det här nämnda egenskaperna tycks vara utmärkande för människan. De utgör ett biologiskt arv, utmejslat av utvecklingen inte blott under den tid vi existerat utan jämväl så länge liv funnits på vår jord.

Det kan vara skäl att erinra sig detta, då vi bedömer vår egen ekologi. Det finns också anledning att i samband med människans framtid i alltmer urbaniserad miljö ägna en tanke åt den biologiska evolutionen, vilkens lagar vi likaledes är bundna av. Vi lever f.n. i en tid, som man kan säga delvis domineras av molekylärt och nukleärt tänkande. Människans fortsatta existens på detta klot kan bero av att vi på ett riktigt sätt förstår hur evolutionskrafterna fungerar och hur de verkar på oss själva. Forskningen inom genetik och evolutionsbiologi bör för människans egen skull upprustas till likvärdig nivå med atomforskningen. Annars får vi måhända aldrig nytta av den senare.

Sverige har bland ett fåtal europeiska nationer förmånen och lyckan att ännu äga stora områden av relativt orörd natur, vartill kommer att även kulturlandskapet mångenstädes är så mångfasette-

rat och rymligt att där alltjämt finns stora naturvärden. Detta är ett värdefullt, i Europa nära nog unikt kapital, som det gäller att bevara och förvalta för nuet och framtiden.

Vad beträffar det rekreativa utnyttjandet av fri natur kan det konstateras att såväl den svenska allmänhetens som utlandsturisternas utnyttjande av svensk natur som rekreationskälla blivit alltmer omfattande. Sportfiskets explosiva utveckling är ett exempel härpå, ehuru hämtat från blott en sektor av friluftslivet. Uppenbarligen befinner vi oss f.n. blott i starten för den mänskliga lavin som är i färd med att invadera svensk natur. När andra länder i Europa nått samma medellevnadsstandard och biltäthet som Sverige, kan vi med största sannolikhet vänta en ännu starkare ström av bilburna turister, vilkas främst färdmål blir våra vildmarkspräglade områden, den del av Sverige som för många turister har den största lockelsen.

Sverige har ännu den för Europa enastående förmånen att kunna välja väg för morgondagens naturutnyttjande. Målet bör vara: 1. Långsiktig, biologisk planering av de levande naturtillgångarna. 2. Många och stora naturparker för befolkningens behov. 3. Flera och representativa nationalparker som särskilt kvalificerade reservat för forskning och vildmarksvandringar. 4. Bevarandet av flera representativa älvsystem från källorna till havet för nutida och framtida forskning.

Sannolikt kommer rekreationsfrågor-

na, dvs. den sociala naturvården nu och framdeles att utgöra ett väsentligt, kanske dominerande inslag i modern naturvårdspolitik i Sverige. Men naturvårdspolitiken måste vara grundad på en ingående kännedom om de biologiska sammanhangen i naturen. Särskilt är ekologin, som sysslar med samspelet mellan jordarter, klimat och andra miljöfaktorer, vegetation och djurliv, av grundläggande betydelse. Även humanekologin, som ägnar sig åt naturförhållandena och kulturmiljöns inverkan på människan i egenskap av levande organism är mycket viktig.

Nationalparkerna

Sverige måste anses ha ett särskilt ansvar såväl nationellt som internationellt för ett effektivt skydd av nationalparkerna. Dessa borde vara helt undantagna från all exploatering fränsett sådan turism som inte inverkar på nationalparksmiljöerna. En dylik uppfattning kommer med visshet framdeles att tränga sig på när det för varje år alltmer framgår vilken roll nationalparkerna spelar för människan som en nationell och internationell tillgång.

Beklagligt är att statsmakternas nyvaknande intresse för naturvård och nationalparker inte synes innefatta någon förståelse för den betydelse nationalparker har för vetenskapen resp. att forskning är nödvändig för nationalparkers skötsel. Det sker f.n. medvetet en klar och konsekvent överbetoning av nationalparkernas sociala syfte, varvid de di-

rekta naturvårdsintressena ofta får ge vika. Detsamma har också varit fallet så snart ett statligt exploateringsintresse förelegat. När det gäller nationalparkernas vetenskapliga utnyttjande är intresset hos statsmakterna obefintligt. Naturresursutredningen förbigår i sitt nyligen lämnade betänkande nationalparkernas betydelse som naturtillgång.

Genom att Sverige på ett tidigt stadium avsatt mycket stora nationalparker har vårt lands insatser på detta område uppmärksamrats inom och utom Europa. Därtill kommer att många av de svenska nationalparkerna representerar de i egentlig mening sista resterna av vildmarksområden i vår världsdel. Många tror att Sovjetunionen är rikligt försedd med dylika. Så är tyvärr inte alls fallet, inte ens detta lands nationalparker och naturreservat utgör vildmarker. Härigenom har Sverige ett internationellt ansvar för hur vi behandlar våra nationalparker, hur de utnyttjas rekreativt och vetenskapligt. Det vore beklagligt om Sverige, som äger några av de värdefullaste nationalparkerna i Europa, skulle halka efter i utvecklingen.

Förutom att fortlöpande vetenskapliga undersökningar i nationalparkerna är nödvändiga för att rätt kunna sköta, vårda och bevara dessa kvalificerade reservat, utgör de också en indikator på vår vetenskapligt-kulturella standard. Detta förhållande markeras successivt allt kraftigare genom det snabbt växande internationella intresset för nationalparker.

Sverige med sina stora nationalparker representerande i stort sett ostörda miljöer har på detta område särskilt stora förpliktelser.

Nationalparker är som enheter ofta ekologiskt komplicerade. Det finns knappast någon fråga gällande en nationalpark, som kan besvaras tillfredsställande utan att baseras på vittomfattande kunskaper om berörda område. Erfarenheten visar att sådana endast kan erhållas genom fortlöpande vetenskapliga undersökningar inom resp. nationalparker.

Att en permanent forskningsavdelning tillföres de svenska nationalparkerna är en tidsenlig utveckling, som redan genomförts i flera andra länder. En dylik utbyggnad kan ske som komplement till nuvarande organisationsform. I detta sammanhang önskar jag endast framhålla att i många länder har det för förvaltningen av nationalparker av flera skäl visat sig vara praktiskt och lämpligt med ett organisatoriskt fristående nationalparksorgan.

Naturvårdsförvaltning och naturvårdsforskning

Statens naturvårdsnämnd har fungerat under fyra år. Vad den härunder utträttat ger starkt fog för åsikten att den inte tillnärmelsevis motsvarat de förhoppningar naturvårdens organisationer ställt på detta organ. Trots att naturvården opinionsmässigt f.n. otvivelaktigt seglar i medvind har dess röst inom statsförvaltningen inte förrän på allra sista tiden

kunnat urskiljas, vilket medfört att den biologiska och ekologiska grundsynen på samhälls- och planeringsfrågor gått förlorad.

Enligt beslut av 1965 års riksdag sammanfördes den 1 juli 1967 Statens vatteninspektion, Väg- och vattenbyggnadsstyrelsens vatten- och avloppsbyrå samt Statens luftvårdsnämnd med Statens naturvårdsnämnd till ett centralt organ, Statens naturvårdsverk. Detta är otvivelaktigt en organisatorisk förbättring, men vad som bör vara det centrala i naturvårdsverket, nämligen den ekologiska-biologiska grundsynen och bakgrunden, eller, med en annan term, den vetenskapliga naturvården, har tyvärr kommit ytterligare i skymundan. Det förefaller som om den egentliga naturvården inom den nya organisationen trängts tillbaka och därmed reducerats i betydelse.

Önskemålet borde i stället för människans egen skull vara ett slagkraftigt och av statsförvaltningen allmänt respekterat naturvårdsorgan, som med ekologiska bedömningsgrunder tar ställning i olika frågor gällande miljöutnyttjande. Ett sådant organ bör utrustas med ett institut för naturvårdsforskning, som bör vara inriktat på såväl grundforskning som tillämpad forskning. I slutet av föregående år har 1964 års naturresursutredning i sitt betänkande föreslagit ett "ledningsorgan" för miljövårdsforskning genom att Statens nämnd för miljöforskning inrättas. Forskningsverksamheten föreslås dock ske inom i stort sett redan befintliga institutioner. Något särskilt

institut för naturvårdsforskning föreslås sålunda inte.

Den föreslagna nämnden för miljö- och naturvårdsforskning utgör förvisso ett framsteg jämfört med nuvarande förhållande. Den avses ha en självständig ställning under Jordbruksdepartementet. Det är alltså ett helt nytt ämbetsverk som föreslås.

Emellertid frågar man sig om det inte vore tryggare och rationellare att ha miljö- och naturvårdsforskningsorganet förankrat inom det redan existerande Naturvårdsverket. Där kunde det nu föreslagna forskningsorganet genom att verksamheten utformas elastiskt och praktiskt få utvecklas i fastare former och småningom leda fram till ett naturvårdsforskningsinstitut. Hithörande forskning måste av naturliga skäl i regel utföras på lång sikt.

Ett sådant institut utgör ett nödvändigt komplement till den i Sverige i sen tid upprustade statliga naturvården. Det bör administrativt utgöra ett annex till Statens Naturvårdsverk men ha en ur forskningssynpunkt relativt självständig ledning och vara "vetenskapligt" fristående. Utan ett sådant, effektivt arbetande, forskningsorgan kan samhällsproblemen inte bedömas mångsidigt och med biologiskt-ekologiskt perspektiv, vilket hittills saknats. En sådan uppläggning utesluter givetvis inte att många av de verksamhetsgrenar, som skulle åvila den föreslagna nämnden, också kan utföras av naturvårdsforskningsinstitut. Särskilt kontakterna med andra forskningsinstitut är viktiga.

Målet bör alltså vara ett naturvårdsforskningsinstitut, men vägen att nå dit här kan gå över den nämnd, som föreslagits av naturresursutredningen. Den skulle sålunda under ett utbyggnadsskede vara av provisorisk karaktär.

Detta gäller alltså forskningssidan. Dess resultat måste bli vägledande för på vilket sätt mark och vatten skall utnyttjas, m.a.o. för utformningen av en naturresurspolitik, som vårt land är i stort behov av.

Därmed är vi åter inne på den administrativa naturvården. Naturvårdstänkandet utvecklas snabbt. Naturvården i ett land kan sägas ha nått mogen ålder i den stund myndigheter börjar förstå, att man inte med framgång kan skydda eller utveckla en naturtillgång som om den vore en oberoende enhet utan samband med andra naturresurser. När man börjar tänka ekologiskt samt har förmåga till överblick och förståelse för de mycket komplexa relationerna mellan olika miljöer, växt- och djurarter — m.a.o. biologiska samhällen och ekosystem — då först kan naturvårdsåtgärder bli framgångsrika.

Ett naturvårdsdepartement är nödvändigt

I nuläget arbetar ofta myndigheter och organisationer med snäva målsättningar, var och en inom sin intressesfär. Vattens utnyttjande utgör ett exempel härpå: offentliga och privata organ arbetar med vattenkraft, vattentäkter, sjöregleringar, sjösänkningar, sjörestaureringar, bevattningsåtgärder, föroreningar, industriut-

nyttjande, fiskerifrågor, sjöfågeljakt, rekreation m.m., men samordningen av alla dessa olika sätt att exploatera vattenresurserna är bristfällig eller obefintlig.

Som bakgrund till praktiskt taget varje naturvårdsproblem och naturexploatering avtecknar sig det ekologiska sambandet, det vill säga relationen mellan förnyelsebara naturtillgångar (jord, vatten, flora och fauna) och mänskliga populationer. De kan dock inte bedömas korrekt utan en biologisk-ekologisk grundsyn. Denna saknas i regel helt hos ingenjörer, arkitekter, sociologer, ekonomer och andra teknikergrupper med inflytande på samhällsplaneringens instanser. De är vid sidan av politikerna de främst ansvariga för den enorma naturförstörelse, som dagligen äger rum. Det är deras yrke att föra tekniken framåt, så de skall inte klandras för sin ekologiska blindhet, när de biträder vid olika former av naturexploatering. Men deras åsikter måste i samhällets intresse balanseras av sansade biologiska och ekologiska bedömningar. Detta har hittills inte skett beroende på att naturvården varit för svag. Dess synpunkter har ofta inte inhämtats eller har negligerats. Vad sådan självtillräcklighet kan leda till får vi nu så gott som dagligen skakande bevis på: förgiftningar och föroreningar av vårt lands natur har nu fortskridit så långt i luften, på marken, i jorden och i vattnen att drastiska steg måste tas för att skydda oss själva mot deras negativa verkningar.

Naturvården är en så väsentlig samhällsfråga att det bör allvarligt övervägas att låta fackområdet företrädas direkt i regeringen. Framtiden kommer med visshet att accentuera detta behov. Det är ett steg, som bör tas snarast möjligt.

När det gäller naturvårdsförvaltningens organisation i flera afrikanska och asiatiska u-länder har vi från den internationella naturvårdens sida under de senaste åtta åren pläderat för att naturvård och naturresurser skall vara representerade på departementsnivå. Det har under dessa överläggningar med olika regeringar varit intressant och stimulerande att erfara med vilken resonans våra förslag bemötts. Resultaten har inte uteblivit. Flera länder har nu ministerier för "natural resources" och "wildlife". De har visat sig vara till stor nytta för dessa stater. Den nya naturvårdskonventionen för Afrika föreskriver att staterna bör samordna frågor om naturresursernas vård och utnyttjande till ett centralt organ på helst departementsnivå.

USA:s naturvård

I den västerländska kulturkretsen är det främst i USA och Canada som naturvårdens talan förs på departementsnivå genom Department of the Interior i USA resp. Department of Northern Affairs and National Resources och Department of Fisheries i Canada. Särskilt effektivt ur naturvårdssynpunkt har USA:s inrikesdepartement visat sig vara. Det är genomsyrat av en ytterst positiv natur-

vårdsanda, som haft en påtaglig och välbehövlig effekt på naturvårdens ställning i det stora landet med dess hårda exploateringstryck på naturtillgångarna. Främsta drivkraft till denna utveckling är inrikesministern själv, Stewart L. Udall, som är en märkligt kunnig naturvårdare med globala perspektiv. Också Udalls närmaste man (biträdande minister) är aktiv naturvårdare och tidigare professor i naturvård. Denna kombination på topposterna i inrikesdepartementet visar vilken vikt världens mäktigaste nation tillmäter naturvården.

Svenska reformer

Låt oss återgå till Sverige. F.n. svarar Jordbruksdepartementet för naturvårdsfrågorna, men detta departement är också talesman för andra intresseområden, som är kontroversiella i förhållande till naturvården. Det är en av anledningarna till att naturvårdens ställning i Sverige inte är stark, trots att betydande summor nu upptas i statsbudgeten för ändamålet.

Om ett Naturvårdsdepartement upprättas, bör därunder höra de verk och verksamhetsgrenar som vårdar och exploaterar de levande naturtillgångarna med undantag för sådana som är helt artificiella, dvs. jordbruket. (Skogsbruket är ehuru kulturbetonat av annan karaktär, ty det baserar sig huvudsakligen på i Sverige inhemska trädarter.) Det skulle betyda att följande centrala ämbetsverk överfördes från Jordbruksdepartementet till Naturvårdsdepartementet: Do-

mänstyrelsen, Skogsstyrelsen, Fiskeristyrelsen, Naturvårdsverket.

Därutöver bör det övervägas om inte också organ sådana som Lantmäteristyrelsen (f.n. under Jordbruksdepartementet), Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut (f.n. under Kommunikationsdepartementet), Sveriges geologiska undersökning (f.n. under Handelsdepartementet), Renforskningsnämnden (f.n. under Jordbruksdepartementet) och Giftnämnden (f.n. under Socialdepartementet) borde sortera under Naturvårdsdepartementet. Alla organ inom sistnämnda grupp sysslar visserligen inte med levande naturtillgångar men med miljötillgångar av stor naturvårdsbetydelse och intimt samband med de förnyelsebara naturtillgångarna. Giftnämnden har visat sig vara ett ur naturvårdsynpunkt bokstavligen livsfarligt organ genom att den på ett uppseendeväckande sätt trots upprepade varningar förbisett och undervärderat biociders skadeverkningar.

Många skäl talar för att dessutom en direkt under berörda departement sorterande Nationalparksnämnd inrättas. F.n. sorterar nationalparkerna under Domänstyrelsen.

Alternativ

Ett alternativ till Naturvårdsdepartementet är att naturvårdens talan inom regeringen föres av ett konsultativt stats-

råd med denna särskilda uppgift. En sådan lösning kunde vara ett första steg till den departementsindelning, som skisserats ovan och som skulle ge naturvården slagkraft.

Utan en plats vid Konungens rådsbord kan naturvården inte representeras effektivt inom statsförvaltningen ty i underordnad ställning blir dess röst inte beaktad. Det har vi sett alltför många prov på hitintills.

Det är i själva verket anmärkningsvärt att man så länge ansett och fortfarande anser sig kunna undvara att naturvården är direkt representerad i regeringen. Ingen generation har så i grund förändrat och förstört svensk natur som innevarande sekels. Denna natur är dock grundvalen för vår existens och för senaste århundradets ekonomiska uppsving.

Slentrianen och liknöjdheten i vad gäller den levande naturens exploatering och kontinuerliga förstörelse måste brytas. Det kan inte ske utan att naturvården ges den plats som rätteligen tillkommer den såsom varande den på lång sikt bästa hus hållningen med Sveriges naturtillgångar. All exploatering måste underordnas denna grundsyn. Av människan vållade miljöförändringars skadeverkningar på samhällets ekonomi, individers hälsa och kommande generationers öde kan inte tryggas utan att den fundamentalt betydelsefulla naturvården placeras i förvaltningstoppen.